

УДК 784:785.161

DOI 10.32782/2224-0926-2023-3-4-46-47-7

Остапович Катерина Валеріївна
аспірант кафедри музикознавства та хорового мистецтва,
асистент кафедри музичного мистецтва
факультету культури і мистецтв,
Львівський національний університет імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0003-1391-9334>

ТВОРЧІСТЬ ВІА «СМЕРІЧКА» В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПІСЕННО-ЕСТРАДНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

У статті висвітлено творчі аспекти мистецької діяльності вокально-інструментально-го ансамблю «Смерічка», проаналізовано його вплив на процеси розвитку пісенної естради України 70-х рр. ХХ ст.

Ансамбль охарактеризовано як такий, який у переломні для української пісні часи зміг поєднати сучасне та традиційне, перевірені часом музичні форми та нові жанрово-стильові віяння. Творчість ВІА «Смерічка» стала одним із важливих елементів творення української естради нового типу, яка взяла курс на розвиток та популяризацію національних надбань і за допомогою керівника Л. Дутківського та наявності відповідних творчих ресурсів стала цілісною мистецькою одиницею, що брала участь у процесах розвитку та становлення пісенно-естрадної культури України другої половини ХХ ст.

ВІА «Смерічка» належав до ансамблів, які спирались на національні фольклорні елементи та виконували твори українських авторів, тим самим популяризуючи їх. Він увійшов в історію української естради як один із колективів нового етапу становлення вітчизняної пісні. Ансамбль поєднав народні мотиви, своєрідне трактування фольклору, новаторські ритми і на кшталт ліверпульських «The Beatles» виконували пісні, які давали філософську оцінку тогочасним подіям та явищам та користувалась надзвичайною популярністю у тогочасної молоді. Тематика творчості ансамблю ввібрала в себе традиційні та актуальні тенденції української пісенної естради: любов до рідного краю, оспівування чистих та глибоких почуттів і краси природи, висвітлення емоцій та почуттів простої української душі.

Завдяки вплітання елементів народнопісенного матеріалу у свою творчість звучання народної пісні у виконанні ВІА «Смерічка» набуло нового забарвлення, освіжило сприйняття фольклору людьми старшого покоління, а також стало привабливим для молодшої аудиторії, в контексті залучення її до народних джерел. Більш витуклого та гострого звучання фольклору надавало багатоголосся, яке учасники гурту використовували дуже часто і яке доповнювалось звучанням (саундом) рок-музики, що робило композиції наближеними до європейських без втрати національної індивідуальності.

Ключові слова: *пісня, естрада, «Смерічка» культура України, виконавство, вокально-інструментальний ансамбль, вокальна творчість.*

Ostapovych Kateryna. Creativity of VIA “Smerichka” in the context of the development of song and pop culture of Ukraine in the second half of the 20th century

The article highlights the creative aspects of the artistic activity of the vocal-instrumental ensemble “Smerichka”, to analyze its influence on the development of Ukrainian pop music in the 70s of the 20th century.

The ensemble is characterized as one that, in the turning point for Ukrainian song, was able to combine modern and traditional, time-tested musical forms and new genre and style trends. The

creativity of VIA "Smerichka" became one of the important elements of the creation of a new type of Ukrainian variety show, which took a course on the development and popularization of national treasures and, with the help of the director L. Dutkivskiy and the availability of appropriate creative resources, became a coherent artistic unit that participated in the processes of development and formation of song-pop culture of Ukraine in the second half of the 20th century art.

VIA "Smerichka" belonged to the ensembles that relied on national folklore elements and performed the works of Ukrainian authors, thereby popularizing them.

"Smerichka" entered the history of Ukrainian pop music as one of the collectives of the new stage of the formation of the national song. The ensemble combined folk motifs, a unique interpretation of folklore, innovative rhythms and, like the Liverpool "The Beatles", performed songs that gave a philosophical assessment of contemporary events and phenomena and were extremely popular among the youth of that time. The theme of the ensemble's creativity has absorbed traditional and current trends of Ukrainian pop music: love for the native land, singing of pure and deep feelings and the beauty of nature, highlighting the emotions and feelings of a simple Ukrainian soul.

Thanks to the interweaving of elements of folk song material into his work, the sound of the folk song performed by VIA "Smerichka" acquired a new color, refreshed the perception of folklore by people of the older generation, and also became attractive to a young audience, in the context of attracting it to folk sources. A more convex and sharp sound of folklore was provided by the polyphony, which the members of the band used very often and which was complemented by the sound (sound) of rock music, which made the compositions close to European ones without losing national individuality.

Key words: song, variety show, "Smerichka" culture of Ukraine, performance, vocal-instrumental ensemble, vocal creativity.

Стаття спирається на матеріали вітчизняних дослідників пісенної естради України. Взято до уваги дисертаційні праці та статті, які висвітлюють ті чи інші аспекти творчості ВІА 70-х рр. минулого століття та творчості ВІА «Смерічки» зокрема, деякі аспекти творчої діяльності ансамблю У. Конвалюк розглядає у своїй дисертації у підрозділі «Роль соціокультурного середовища у формуванні і розвитку співаків української естради на прикладі Буковини»¹; жанрово-стильові тенденції ВІА «Смерічка» окреслює у своєму дослідженні В. Овсянніков, зокрема творчість українських ВІА детальніше розглядається у статті «Українські фольклорні ВІА та їх роль у формуванні напряму поп-рок»²; стилістику окремих композицій з репертуару «Смерічки» проаналізовано у дисертації Т. Рябухи у розділі «Типове та індивідуальне в українській пісенній естраді»³.

Методологія дослідження полягає у застосуванні низки підходів: аналітичного для осмислення літератури за темою статті; культурологічного для з'ясування ролі ВІА «Смерічка» в пісенній культурі України; емпіричного (у вигляді (спостереження, інтерв'ю, аналіз аудіо та відео матеріалів) для вивчення творчості ансамблю; біографічно-персоналістичного для окреслення індивідуального внеску певних творчих особистостей в становлення і розвиток ансамблю.

¹ Конвалюк У. В. Персоналогічний дискурс вокального мистецтва української естради 70-років ХХ – початку ХХІ століть : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Івано-Франківськ, 2020. 328 с.

² Овсянніков В. Г. Українські фольклорні ВІА та їх роль у формуванні напряму поп-рок. *Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології: зб. матеріалів Дванадцятій Міжн. наук.-творч. інтернет-конф., м. Київ, 15 травня 2019 р.* Київ: НАКККІМ, 2019.

³ Рябуха Т. М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Харків, 2017.

Процеси розвитку та видозміни вітчизняної пісенно-естрадної культури 70-х років минулого століття стали доволі переломними та знаковими в історії пісенного жанру в Україні загалом. З одного боку – тиск ідеології та використання діячів культури в якості інструменту пропаганди, з іншого – посилення національних проявів у музиці та застосування популярних європейських жанрово-стильових моделей. На фоні синтезу цих соціально-історичних факторів з'являється альтернативна мистецька діяльність як приклад пісенної творчості, яка здебільшого задовольняла вимоги ідеології, а з іншого боку стала втілення національних аспектів та нових віянь у пісенній культурі цього часу.

Значну роль у процесах розвитку української пісенно-естрадної культури кінця минулого століття відіграла поява вокально-інструментальних ансамблів (ВІА), серед яких популярністю у широкого кола слухачів користувались «Смерічка», «Червона рута», «Кобза», «Світязь». У складі та таких ансамблів та у творчій взаємодії з ними свою кар'єру розпочинали і розвивали цілий ряд виконавців та композиторів, серед яких Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Софія Ротару, Володимир Івасюк. Активна творча діяльність ВІА принесла популярність та прославила українську пісню не тільки в країнах колишнього СРСР, але й за його межами.

Характерним для пісенної естради у 60–70-ті рр. минулого століття було збільшення впливу різних стильових течій світової, зокрема європейської музики на радянську музичну культуру, враховуючи й пісенну. Оскільки у період відлиги відбулась своєрідна «розгерметизація» суспільства, яке стало більш відкрити до нових течій і радикальніших ідей, то цей період можна охарактеризувати як плюралістичний в контексті музичних жанрів та стилів.

Варто зауважити, що хоча рок жанр як такий був фактично заборонений партійною ідеологією, діячі пісенної естради використовували його стильові елементи та інтегрували їх у традиційні вітчизняні пісенні моделі, застосовуючи національні традиції пісенного жанру. Саме такий синтез європейського й українського зумовив концепцію творчої діяльності вокально-інструментальних ансамблів, одним з яких став вижницька «Смерічка» під керівництвом Левка Дутківського.

Індивідуальні особливості виконання, вдало підібраний репертуар, наполегливе самовдосконалення, цікаві тембри голосів, постійні пошуки нових звучань, сміливі рішення щодо аранжування, оригінальна стилізація сценічних костюмів Аллою Дутківською та цікаві тембри голосів зробили ВІА «Смерічка» дуже успішним у своєму роді; він стає лауреатом багатьох престижних Всесоюзних телеконкурсів («Пісня-71», «Пісня-72», «Алло, ми шукаємо таланти...») та успішно здійснює турне республіками тодішнього СРСР та за кордоном (1973–1982).

Колектив був створений 1970 року у місті Вижниця, неподалік від Чернівців, Левком Тарасовичем Дутківським (1943–2023)⁴. Творчість ансамблю «Смерічка» можна охарактеризувати як поєднання трьох складових виконавської майстерності: використання джерел національної пісенної та інструментальної музики, поетичного слова, сценічного дійства та одягу. Це був новий фолк-поп стиль, який відбився не тільки в мелодико-ритмічній і вербально-текстовій сферах пісень і їх інструментальному супроводі, а й у вокальному виконавстві. Композитор та виконавець Валерій Громцев вважає що Л. Дутківський мав непересічні організаторські здібності та був професіоналом свого

⁴ Біг-біт ВІА «Смерічка», який було сформовано при Вижницькому будинку культури у 1966 році і який став одним із перших ВІА, який у своїй діяльності використовував електронний інструментарій. Згодом Вижницю назвуть «колискою сучасної української естради».

діла: «Це ж треба у буковинському райцентрі створити на базі не музичного, а художнього училища самодіяльний колектив, якому поступалися усі професійні столичні. Які пісні, які тексти, музика, яка експресія, яка чоловіча і жіноча врода! Зроблене ним – безперечний подвиг. Як українця, як патріота, як громадянина...»⁵.

За словами М. Поплавського, «Вижниця стала невеликою Меккою – з усієї округи молодь з'їжджалася потанцювати майже заборонені тоді твіст, шейк, рок-н-рол. Група «без назви» набувала популярності під незадоволене нарікання місцевих чиновників, а її керівник Дутківський уже створював для колективу нову програму з власних творів, де злилися в одне ціле і народні гуцульські мотиви, і західний драйв – менше ніж через десять років це назвуть «революцією в радянській естрадній творчості». А революцію цю в СРСР на початку 70-х здійснюють Володимир Івасюк та Софія Ротару – пташенята гнізда Левка Дутківського»⁶.

Соліст ансамблю Василь Зінкевич в колі колег говорив жартома, що «всі ми закінчили вижницьку консерваторію Левка Дутківського»⁷.

До складу біт групи ввійшли: Левко Дутковський (фортепіано, клавіші, ритм-гітара, вокал), Олександр Шкляр (соло-гітара, саксофон), пізніше Микола Захаров (соло-гітара), Олексій Гончарук (ритм-гітара, вокал), Михайло Івасишин, пізніше Віктор Музичко (бас-гітара, вокал), Валерій Бурміч (труба, вокал), Леонід Сіренко (труба), Юрій Шорін, пізніше Юрій Матаков (ударні). Репертуар в основному складався із західних хітів – переважно це були рок-н-роли, шейки, блюзи⁸.

Серед особливих індивідуальних музичних та немусичних рис ВІА «Смерічка», які зробили їхню творчість актуальною, впізнаваним та самобутньою можна виділити:

- актуальний тематизм репертуару, зумовлений запитом тогочасного слухача та тенденціями у соціально-історичних змінах. Сюди належать відсутність пісень ідеологічного забарвлення, оспівування краси рідного краю та чистих, глибоких почуттів;
- використання української мови як пріоритетної, що було актуальним на фоні відновлення та розвитку національних віянь того часу;
- розмежування одноголосся, підголосків та багатоголосся. Куплети твору зазвичай виконуються солістом або дуєтом солістів, інколи на їх фоні присутні підголоски ансамблю, які підкреслюють основну мелодичну лінію не перекриваючи її. Приспіву або заспіву виконуються з використання багатоголосся. Це яскраво прослідковується на прикладі пісенних композицій з репертуару колективу «Незрівнянний світ краси» (муз. Л. Дутківського, сл. А. Фартушняка), «Водограй» (сл. та муз. В. Івасюка). Збалансоване, по чергове звучання одноголосся та багатоголосся запобігає перенавантаженню слухача та сприяє гармонійності викладу музичного матеріалу;
- вдале та гармонійне використання популярних європейських жанрів та стилів (рок, біг-біт, рок-н-ролл, джаз) в поєднанні з індивідуальним підходом до виконання музики та національними мелодичними зворотами, зокрема гуцульськими;
- оригінальні костюми, спроектовані дизайнером Аллою Дутківською, які поєднали в собі національний колорит та модні віяння і надзвичайно вдало підкреслювали сценічну самобутність колективу.

⁵ Маслій М. М. Золотий вік української естради (1960–1980-ті роки). Чернівці : Букрек, 2016. Кн. 1. С. 165.

⁶ Поплавський М. Антологія сучасної української естради. Київ : Преса України, 2003. С. 8.

⁷ Поплавський М. Антологія сучасної української естради. Київ : Преса України, 2003. С. 12.

⁸ ВІА «Смерічка» // Сторінки пам'яті Володимира Івасюка. URL: http://www.ivasyuk.org.ua/names.php?lang=uk&id=via_smerichka (дата звернення 28.09.2023).

Л. Дутківський розпочав та найбільш проявив свою композиторську діяльність саме в контексті співпраці з ВІА «Смерічка», для виконання яким він створив цілий ряд пісенних композицій, серед яких «Незрівнянний світ краси», «У Карпатах ходить осінь», «Бажання», «Скрипка без струн», «Сніжинки падають» на слова різних авторів, зокрема А. Драгомирецького, А. Фартушняка, М. Негоди, а також на власні тексти. Ці твори з елементами рок, поп музики, джазу та українського фольклору визначили творчий напрямок «Смерічки», що дали українській естрадній пісні в 1960–1970 роки нову музичну хвилю»⁹.

Репертуар раннього етапу існування та творчості «Смерічки» складався в основному з пісень Л. Дутківського та приваблював слухачів доступністю тематизму та викладу музичного матеріалу. Це композиції «Сніжинки падають», особливістю якої є чергування мінору-мажору в куплетах, приспівих і програшах; «Незрівнянний світ краси», яка захоплює гармонійним поєднанням звучанням соліста і вокального ансамблю, яке побудоване на ефекті «відлуння»; «У Карпатах ходить осінь», яка відрізняється багатством виразових засобів у вокальній та інструментальній партіях, зокрема використанням елементів джазу у програшах; У подальшому репертуар «Смерічки» збагатився вокальними творами В. Івасюка, В. Морозова, П. Дворського та інших українських композиторів-піснярів. По мірі становлення ансамблю як професійного в зв'язку з переходом у Чернівецьку філармонію, розвивався і вдосконалювався їх виконавський стиль, урізноманітнювались прийоми та засоби виразності, розширювалась палітра спектрів звучання.

Варто відзначити, що творчості «Смерічки» притаманні аспекти різних музичних жанрів та стилів, що відповідає стилістичній спрямованості ВІА, яка була характерною у 1970-х–80-х рр., зокрема стилістика жвавих пісень танцювального характеру, яка базувалась на основі європейського фанк-диско з використанням з фольклорних інтонацій, притаманних Західній Україні. До таких композицій з репертуару ансамблю належить пісня «Гай, зелений гай» (муз. А. Злотника, сл. Ю. Рибчинського, соліст – Н. Яремчук). Надзвичайній популярності композиція завдячує активному танцювальному ритму, чітким акцентам на сильних долях, приспіву, який складається із повторюваних словосполучень, що забезпечує швидке його запам'ятовування слухачами, а також виразному виконанні в самобутній манері соліста Н. Яремчука.

Серед репертуару ансамблю є і композиції кантиленно-моторного характеру, в яких переважають стильові риси ліричного солоспіву, а на другому плані фігурує танцювальний вальсовий початок, що видно на прикладі пісні «Квітка розмарія» (муз. А. Пушкаренко, сл. М. Ткач). Танцювальний характер проявляє себе у рухливому, ритмізованому приспіві, натомість ліричне начало має місце в інструментальних програшах та куплетах. Схожою по стильових ознаках у репертуарі ансамблю є композиції «У Карпатах ходить осінь» (муз. Л. Дутківського, сл. А. Фартушняка) та «Водограй» (сл. та муз. В. Івасюка), де приспів активного характеру приходить на зміну розміреному темпоритму куплету.

Одним із факторів стрімкої популяризації та успішного творчого становлення ВІА «Смерічка» стала тісна співпраця колективу з композитором В. Івасюком, творчий розквіт якого припав на цей період. Варто зазначити що оригінальний виконавський стиль та тяжіння до народної музики, які були притаманні цьому колективу підштовхнули В. Івасюка переглянути своє творче кредо та писати вокальні твори, які по стилю

⁹ Музична Буковина. До 70-річчя Чернівецької обласної філармонії / упоряд. О.В. Савчук. Чернівці : Букрек, 2010. С. 56.

будуть відповідати ансамблю. «Смерічка» стала своєрідним майданчиком для апробації В. Івасюком своїх нових пісень, оскільки з-поміж інших колективів ансамбль виділявся дуже мелодійною темпоритмікою, яка гармоніювала з пісенними композиціями В. Івасюка. Вдалій інтерпретації колективом вокальних творів митця сприяла не тільки надзвичайна музикальність, проявлена солістами, але й злагоджена взаємодія всіх музичних і немусичних складових: музичного супроводу, сценічних рухів та костюмів, вдалі та музично насичені аранжування.

Учасників «Смерічки», керівника Л. Дутківського, солістів та самого В. Івасюка поєднували ще й звичайні глибокі людські почуття: любов до Батьківщини, оспівування краси природи та чистоти щирих людських стосунків. Здавалося б, що ці речі не мають прямого відношення до співпраці і творчої взаємодії колективу з композитором, але в музиці та її інтерпретації дуже важливою є духовна основа для повноцінного художнього втілення авторського задуму та синтезування почуттів і емоцій крізь призму виразових засобів музики. Говорячи про співпрацю з В. Івасюком, Л. Дутківський зазначав: «Треба згадати, що «Смерічка» стала своєрідною творчою лабораторією і однією із лідерів сучасної поп-музики не тільки в Україні, а й на теренах колишнього Союзу, була прикладом для наслідування іншими співаками, музикантами та молодими композиторами»¹⁰.

За словами дослідниці У. Конвалюк: «Пісні Левка Дутковського, Володимира Івасюка у виконанні «Смерічки» навчали любові до ріднини, піднімали найсокровенніші глибини духу, традиції, мови, життя й волі на всіх обширах, де завжди були українці»¹¹.

Варто зауважити, що деякі пісні В. Івасюка, які не втрачають актуальності й в контексті сучасної пісенної естради, запам'ятались широкому колу слухачів саме завдяки «Смерічці» і асоціюються саме з виконанням цього ансамблю. Завдяки колективу надзвичайної популярності набули пісні В. Івасюка «Червона рута», «Водограй», «Я піду в далекі гори», «Пісня буде поміж нас», «Два перстені», «Я – твоє крило» і дотепер залишаються «еталоном» звучання пісень композитора і не втрачають своєї популярності.

Важливу роль у самобутності стилю та популярності ВІА «Смерічка» відіграли її солісти, зокрема найпопулярніші з них – Василь Зінкевич та Назарій Яремчук. Насичені тембри голосу, характерні особливості подачі музичного матеріалу, виразність звукобудування та ведення, простота і щирість у виконанні, привабливий сценічний вигляд – всі ці фактори так чи інакше впливали і на формування іміджу цілого ансамблю та його сприйняття слухачською аудиторією.

Після переходу у Чернівецьку філармонію та набуття статусу «професійний» ансамблю неодноразово зазнавав змін всередину колективу, аж до повного відходу Л. Дутківського зі складу колективу 1982 році, пізніше ансамблем керував Н. Яремчук, після смерті якого у 1995 р. «Смерічка» поступово припинила своє існування. За свою майже двадцятирічну діяльність ансамблю вдалося стати знаковим в історії розвитку української пісенно-естрадної культури.

У публікації підтверджується вагомість творчої діяльності вокально-інструментально-го ансамблю «Смерічка» як такого що мав певний вплив на процеси розвитку та видозміни пісенно-естради культури України другої половини ХХ ст. Проаналізовано мистецьку

¹⁰ Івасюк Г., Івасюк О., Криса Л. «Відлуння твоїх кроків»: альбом (спогади, інтерв'ю, документи). Львів : УКРПОЛ, 2011. С. 48.

¹¹ Конвалюк У. В. Персоналогічний дискурс вокального мистецтва української естради 70-років ХХ – початку ХХІ століть : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Івано-Франківськ, 2020. С. 107.

діяльність колективу та виявлено цілий ряд особливостей, які сприяли їх надзвичайній популярності та впізнаваності. Аналіз пісенних композицій з репертуару ансамблю (за допомогою перегляду та прослуховування аудіо та відео матеріалів) дозволив виокремити жанрово-стильові особливості та аспекти індивідуального виконавського стилю ВІА «Смерічка». Охарактеризовано мистецьку діяльність ансамблю як таку, що використовувала елементи популярних жанрово-стильових моделей, при цьому активно залучаючи українські народнопісенні мотиви, тим самим залучаючи до популяризації ансамблю широку амплітуду аудиторії. Визначено роль окремих діячів пісенно-естрадного мистецтва на розвиток та популяризацію творчості колективу, зокрема Л.Дутківського, Н. Яремчука, В. Зінкевича, В. Івасюка. Згідно з проведеними дослідженнями творчість ансамблю оцінену як таку, що мала вплив на розвиток пісенно-естрадної культури України.

Література

1. ВІА «Смерічка» // Сторінки пам'яті Володимира Івасюка. URL: http://www.ivasyuk.org.ua/names.php?lang=uk&id=via_smerichka (дата звернення: 28.09.2023).
2. Івасюк Г., Івасюк О., Криса Л. «Відлуння твоїх кроків»: альбом (спогади, інтерв'ю, документи). Львів : УКРПОЛ, 2011. 149 с.
3. Кибич Я. Назарій Яремчук. Я пісню вернуся до життя. 2-ге вид., доп. Вишніця : «Черемош», 2011. 328 с.: іл.
4. Конвалюк У.В. Персоналогічний дискурс вокального мистецтва української естради 70-років ХХ – початку ХХІ століть : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Івано-Франківськ, 2020. 328 с.
5. Маслій М. М. Золотий вік української естради (1960–1980-ті роки). Чернівці : Букрек, 2016. Кн. 1. 400 с.
6. Музична Буковина. До 70-річчя Чернівецької обласної філармонії / упоряд. О.В. Савчук. Чернівці : Букрек, 2010. 72 с., іл.
7. Поплавський М. Антологія сучасної української естради. Київ : Преса України, 2003. 240 с.: іл.
8. Рябуха Т.М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Харків, 2017.
9. Овсянніков В.Г. Українські фольклорні ВІА та їх роль у формуванні напряму поп-рок. *Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології: зб. матеріалів Дванадцятій Міжн. наук.-творч. інтернет-конф., м. Київ, 15 травня 2019 р.* Київ : НАКККІМ, 2019.

